

Editörler:

Prof. Dr. Elif YÜKSEL OKTAY
Dr. Öğr. Üyesi Yasemin ÇÖLGEÇEN

SOSYAL İÇERME ve
DEZAVANTAJLI GRUPLAR

FİLİZ KİTABEVİ
İSTANBUL
2021

SOSYAL İÇERME ve DEZAVANTAJLI GRUPLAR

ARALIK 2021

ISBN: 978-975-368-710-2

BASKI - CİLT

Kiraz Medya Sanayi ve Ticaret A.Ş.
Matbaacı Sertifika Numarası: 40162

EDİTÖRLER

Prof. Dr. Elif YÜKSEL OKTAY
Dr. Öğr. Üyesi Yasemin ÇÖLGEÇEN

KAPAK GÖRSEL TASARIM

Dr. Hasan ÇÖLGEÇEN

YAYINLAYAN

Filiz Kitabevi Basım Yayın Dağıtım
Petrol Ürünleri Sanayi ve Tic. Ltd. Şti.
Cemal Yener Tosyalı Cad. No: 57/A (113)
Vefa-Fatih/İSTANBUL
Tel: (212) 527 0 718
(850)441 0 359
Faks: (212) 519 20 71

www.filizkitabevi.com
bilgi@filizkitabevi.com
Yayıncı Sertifika Numarası: 48596

Copyright© Bu kitabın Türkiye'deki yayın hakları Filiz Kitabevi Basım Yayın Dağıtım Petrol Ürünleri San. ve Tic. Ltd. Şti.'ne aittir. Her hakkı saklıdır. Hiçbir bölümü ve paragrafı kısmen veya tamamen ya da özet halinde, fotokopi, faksimile veya başka herhangi bir şekilde çoğaltılamaz, dağıtılamaz. Normal ölçüyü aşan iktibaslar yapılamaz. Normal ve kanunî iktibaslarda kaynak gösterilmesi zorunludur.

BÖLÜM YAZARLARI

Prof. Dr. Mustafa AYKAÇ
Prof. Dr. Elif YÜKSEL OKTAY
Prof. Dr. Muharrem ES
Prof. Dr. Ersin KAVİ
Doç. Dr. Umur AŞKIN
Doç. Dr. Elif Özlem ÖZÇATAL
Doç. Dr. Yasemin MAMUR IŞIKÇI
Dr. Öğr. Üyesi Kübra YAVUZ
Dr. Öğr. Üyesi Esmeray ALACADAĞLI
Dr. Öğr. Üyesi Yasemin ÇÖLGEÇEN
Dr. Öğr. Üyesi Sena ÖKSÜZ
Dr. Öğr. Üyesi Sümeyye Beyza ABAY ALYÜZ
Dr. Öğr. Üyesi İlknur KARAASLAN
Arş. Gör. Dr. Elif YILDIRIM
Arş. Gör. Dr. Pınar KÜTÜK YILMAZ
Arş. Gör. Dr. Harun ASLAN
Dr. Bahar ALTUNOK
Arş. Gör. Burak KÜSMEZ
Murat YILDIRIM
Hüryan DENİZHAN
Beyza KURTBAY

ÖNSÖZ

Devletlerin sahip oldukları sosyo-ekonomik hatta kültürel olanaklarından toplumun geri kalan kısmı kadar faydalanamayan dezavantajlı gruplar sosyal dışlanmayla karşı karşıyadırlar. Toplumsal hayatta pek çok birey engeli, cinsiyeti, ırkı, dini, hastalığı, yaşı, etnik kökeni, göçmen statüsü, yoksulluğu gibi vasıflar sebebiyle dezavantajlı konuma getirilmekte ve sosyal dışlanmaya maruz bırakılmaktadır. Sosyal devlet olarak nitelendirilen devletler bu kişilerin sosyal dışlanmalarına neden olan faktörleri ortadan kaldırarak, yoksul durumda iseler refahlarını arttırarak, engellilerse engellerinden dolayı sosyal hayata karışmalarına engel olan tüm faktörleri ortadan kaldırarak, toplumsal cinsiyetin neden olduğu eşitsizlikleri gidererek, mültecileri vatandaş gibi kucaklayarak, çocukların dezavantajlı oldukları konuları iyileştirerek, eski hükümlülere yeniden şans vererek kısaca tüm dezavantajlı gruplara sosyal içerme politikaları uygularlar.

Bir topluma dahil edilmek, parçası olmak ve katkıda bulunabilmek herkes için temel bir ihtiyaç olup genel iyilik hali temininde önceldir. Liberal politikaların uygulanması dezavantajlı grupların korunmasına yönelik önlemlerin azalmasına, sosyal dışlanmanın daha da görünür hale gelmesine yol açacaktır. Halbuki sosyal içermenin hedefi, özellikle toplumsal yaşamın dışına itilen dezavantajlı gruplar başta olmak üzere tüm insanlar için sosyal adalet temelinde toplumun ekonomik, sosyal, politik ve kültürel yaşamına tam katılımı sağlamaktır.

“Sosyal İçerme ve Dezavantajlı Gruplar” isimli kitabımızda öncelikli olarak Türkiye’de dezavantajlı gruplara uygulanan sosyal içerme politikalarına ayrıntılı olarak yer verilmiştir. Konuya ilişkin kavramsal ve kuramsal çerçeve ile uluslararası politikalara değinilmiş, sonrasında pek çok dezavantajlı grubun yaşadığı sosyal dışlanma problemleri ve sosyal içermeye ilişkin politikalara yer verilmiştir. Kadınlar, eski hükümlüler, gençler, yaşlılar, HIV pozitif bireyler, romanlar, engelliler, ruhsal bozukluğu olan bireyler, sığınmacı/mülteciler, yoksullar, madde bağımlıları, otizmli bireyler, çocuk işçiler ve korunma ihtiyacı olan çocuklar çalışmada ele alınan dezavantajlı gruplardır. İşin bilimsel boyutu ile ilgilenenlere, konuya ilgi duyanlara yönelik hazırlanan bu çalışmanın alanyazında önemli bir boşluğu dolduracağı kanaatindeyiz. Kitabın ortaya çıkmasında emeği olan tüm meslektaşlarımıza teşekkür ediyoruz.

Prof. Dr. Elif YÜKSEL OKTAY

Dr. Öğr. Üyesi Yasemin ÇÖLGEÇEN

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM 1. SOSYAL İÇERME: NEZİH BİR TOPLUM YOLUNDA KAPILAR AÇMAK	1
GİRİŞ.....	1
1. Sosyal Dışlanma Kavramının Ortaya Çıkışı ve Gelişimi	2
2. Sosyal Dışlanmadan Sosyal İçermeye	5
2.1. Kapsayıcı Kalkınma Politikalarına Duyulan İhtiyaç	6
2.2. İşgücü Piyasasına Katılmaya ve İstihdam İmkanlarına Erişime Duyulan İhtiyaç	7
3. Sosyal İçermeye Yönelik Yaklaşımlar	8
4. Sosyal İçermenin Önündeki Engeller ve Eşitsizlik	10
SONUÇ	14
KAYNAKÇA.....	14
BÖLÜM 2. İNSANİ GÜVENLİK BAĞLAMINDA SOSYAL İÇERMEYE İLİŞKİN ULUSLARARASI POLİTİKALAR	17
GİRİŞ.....	17
1. Kavramsal Çerçeve	18
1.1. İnsani Güvenlik	18
1.2.Sosyal Dışlanma	20
1.3. Sosyal İçerme	23
2. Sosyal İçermeye İlişkin Uluslararası Politikalar	25
2.1. Avrupa Birliği.....	25
2.2. Birleşmiş Milletler.....	31
SONUÇ	37
KAYNAKÇA.....	38
BÖLÜM 3. TÜRKİYE’DE KADINLARIN SOSYAL İÇERİLMESİNE İLİŞKİN UYGULANAN POLİTİKALAR.....	44
GİRİŞ.....	44
1.Sosyal İçerme Kavramı ve Önemi.....	44
2. Türkiye’de Kadınların Sosyal Dışlanmalarına İlişkin Mevcut Durumları.....	46
2.1. Kadınlara İlişkin Demografik Veriler.....	47
2.2. Eğitime İlişkin Veriler	48
2.3. İşgücü Piyasasına İlişkin Veriler	49
2.4. Siyasi Hayatta Kadına İlişkin Veriler	55
2.5. Kadın Yoksulluğu.....	58
3. Kadınların Sosyal İçerilmelerine Yönelik Uygulanan Sosyal Politikalar.....	58

3.1. Hukuki Düzenlemelerde Kadın Erkek Eşitliği	60
3.1.1. 1982 Anayasası.....	60
3.1.2. 4721 Sayılı Türk Medeni Kanunu	61
3.1.3. 5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu	61
3.1.4. 4857 Sayılı İş Kanunu	62
3.1.5. 6701 Sayılı Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu.....	62
3.1.6. 5840 Sayılı Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu Kanunu.....	62
3.2. Kadınların Eğitim Hayatında Sosyal İçerilmelerine İlişkin	
Politikalar	63
3.2.1. Osmanlı Dönemi.....	64
3.2.2. Cumhuriyet Dönemi	66
3.3. Kadınların İşgücü Piyasasında Sosyal İçerilmelerine İlişkin	
Politikalar	70
3.3.1. Çalışan Kadınların Gebelik ve Analık Hallerinde Sosyal İçerilmelerine Yönelik Uygulamalar	71
3.3.2. Türkiye İş Kurumu (İŞKUR)'un Kadın İstihdamını Arttırmaya Yönelik Uygulamaları	74
3.3.3. Kadın İstihdamını Arttırmak İçin Kadın Girişimciliğini Teşvik Uygulamaları	76
3.4. Yoksul Kadınların Sosyal İçerilmesine Yönelik Uygulamalar	77
SONUÇ YERİNE.....	78
KAYNAKÇA.....	80

BÖLÜM 4. GENÇLERİN SOSYAL İÇERİLMESİNE YÖNELİK UYGULANAN POLİTİKALAR

86

GİRİŞ.....

86

1. Sosyal Dışlanma ve Sosyal İçerme Kavramları

88

2. Gençlerin Sosyal İçermesi.....

92

3. Gençlerin Sosyal Dışlanma Riskleri ve Sosyal İçermesine Yönelik Uygulanan Politikalar

95

3.1. Geçiş Dönemi Riskleri ve Geçiş Politikaları

96

3.2. Genç İşsizliği ve Gençlere Yönelik İstihdam Politikaları

99

3.3. Eğitime Erişimde Yaşanan Sorunlar ve Kapsamlı Eğitime Katılım Politikaları

102

3.4. Genç Mültecilerin Yaşadıkları Sorunlar ve Sosyal İçerme Politikaları

105

SONUÇ

106

KAYNAKÇA.....

108

BÖLÜM 5. ESKİ HÜKÜMLÜLERİN SOSYAL İÇERİLMESİ

111

GİRİŞ.....

111

1.Eski Hükümlü Tanımı.....

112

2. Dezavantajlı Grup Olarak Eski Hükümlüler

113

3. Eski Hükümlülerin Sosyal İçerilmesi	115
3.1.Sosyal Nedenlere Dayalı İçerilme	116
3.2.Ekonomik Nedenlere Dayalı İçerilme	116
3.3. Dünya'daki Sosyal İçerme Politikaları	118
3.4. Türkiye'de Eski Hükümlülere Yönelik Sosyal İçerme Uygulamaları	121
3.4.1. Eski hükümlülere yönelik yasal düzenlemeler	121
3.4.2. Türkiye'de eski hükümlülerin istihdamı ve denetimli serbestlik faaliyetleri.....	124
3.4.2.1. Eski hükümlülerin istihdamı.....	124
3.4.2.2. Denetimli serbestlik faaliyetleri.....	126
3.4.3. Türkiye'de eski hükümlülere yönelik mesleki eğitim faaliyetleri	126
3.4.4.Türkiye'de eski hükümlülerin girişimciliğe yönlendirilmesi ve İŞKUR proje destekleri	128
3.4.4.1. Girişimciliğe yönlendirme	128
3.4.4.2. İŞKUR proje destekleri	128
SONUÇ	131
KAYNAKÇA.....	131

BÖLÜM 6. ÇİNGENE/ROMAN TOPLUMU VE SOSYAL İÇER(İL)ME	135
GİRİŞ.....	135
1. Sosyal İçer(il)me	136
2. Çingene/Roman Toplumunun Sosyal Dışlanma Göstergeleri: Sosyal İçer(il)me Önündeki Engeller.....	138
2.1. Yoksulluk ve Yoksulluğa Bağlı Engeller: Uçurumun Kenarında Bir Yaşam.....	139
2.2. Konut ve Barınma: Mekânsal Boyutta Sosyal İçerme Süreci Önündeki Engeller	143
2.3. Eğitim şart	149
2.4. İstihdam, İşsizlik ve Sosyal Güvence: Ekonomik Boyutta Sosyal İçermenin Önündeki Engeller.....	157
3. Çingene/Roman Toplumuna Yönelik Genel Değerlendirme: Nasıl Bir Sosyal İçer(il)me?	162
SONUÇ ve DEĞERLENDİRME	166
KAYNAKÇA.....	169

BÖLÜM 7. ENGELLİLERE YÖNELİK SOSYAL İÇERME ...	177
GİRİŞ.....	177
1.Sosyal İçerme Kavramı.....	179
2.Engellilik, Engellilik Modelleri ve Sosyal İçerme	182
2.1.Engelliler İçin Sosyal İçerme Süreci Önündeki Sorunlar ve Nedenleri	186
2.1.1.Ekonomik Boyutta Sosyal İçerme Süreci Önündeki Engeller.....	187
2.1.2.Mekansal Boyutta Sosyal İçerme Süreci Önündeki Engeller.....	191

2.1.3.Siyasi Boyutta Sosyal İçerme Önündeki Engeller.....	196
2.1.4.Kültürel Boyutta Sosyal İçerme Önündeki Engeller	200
SONUÇ ve DEĞERLENDİRME	204
KAYNAKÇA.....	205

BÖLÜM 8. SİĞINMACI/MÜLTECİLERE YÖNELİK SOSYAL İÇERME POLİTİKALARI

213

GİRİŞ.....

213

1.Kavramsal Çerçeve

215

2.Türkiye’ye Göç Akımları ve Türkiye’nin Göçmenlikle İlgili Durumu..

218

3.Türkiye’de Yabancılara Yönelik Sosyal İçerme Politikaları.....

222

3.1. Barınma Konusundaki Haklar ve Uygulamalar.....

222

3.2. Sağlık Konusundaki Haklar ve Uygulamalar

223

3.3.Eğitim Konusundaki Haklar ve Uygulamalar.....

225

3.4. İstihdam Konusundaki Haklar ve Uygulamalar

227

3.5.Sosyal Yardımlar Konusundaki Haklar ve Uygulamalar

229

3.6.Kültürel Uyum Konusundaki Haklar ve Uygulamalar

232

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

233

KAYNAKÇA.....

234

BÖLÜM 9. AĞIR RUHSAL BOZUKLUĞU OLAN BİREYLERE YÖNELİK SOSYAL İÇERME

239

GİRİŞ.....

239

1.Ağır Ruhsal Bozukluk.....

240

2.Ağır Ruhsal Bozukluk ve Sosyal İçerme

241

3.Ağır Ruhsal Bozukluk ve Sosyal İçer(il)me Önündeki Engeller

244

3.1.Eğitim

244

3.2. İstihdam

246

3.3. Sosyal Koruma

250

3.4. Sağlık.....

251

3.5. Sosyal Destek ve Toplumsal Hayata Katılım

253

3.6. Siyasal Katılım

255

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

257

KAYNAKÇA.....

259

BÖLÜM 10. MADDE KULLANAN ÇOCUK VE GENÇLERE YÖNELİK SOSYAL İÇERME

264

GİRİŞ.....

264

1.Madde ve Bağımlılık Kavramları

265

2. Dünyada ve Türkiye’de Madde Kullanımına Yönelik Mevcut Durum

266

2.1. Dünyada Madde Kullanımına Yönelik Mevcut Durum

266

2.2. Türkiye’de Madde Kullanımına Yönelik Mevcut Durum

269

3. Türkiye’de Madde Kullanan Çocuk ve Gençlerin Sosyal İçerilme Politikaları.....	270
3.1. Madde Kullanan Çocuk ve Gençlerin Sosyal Dışlanmaları	270
3.2. Türkiye’de Madde Kullanan Çocuk ve Gençlerin Sosyal İçerilmesine Yönelik Uygulamalar	271
3.2.1. Madde arzının önlenmesi.....	272
3.2.2. Maddeye olan talebin önlenmesi	273
3.2.3. Madde ile mücadelede iletişim	278
3.2.4. Madde ile mücadele sürecinin koordinasyonu, izlenmesi ve değerlendirilmesi	279
3.3. Türk Sivil Toplum Kuruluşlarının Mücadeleye Katılımı	281
SONUÇ YERİNE.....	284
KAYNAKÇA.....	285

BÖLÜM 11. YOKSULLUK, SOSYAL İÇERME VE SOSYAL HİZMET	287
GİRİŞ.....	287
1. Yoksulluk Üzerine	288
2. Yoksulluğun Sebepleri	290
3. Yoksulluk Türleri	291
3.1. Mutlak Yoksulluk	291
3.2. Göreli Yoksulluk	292
3.3. Kırsal Yoksulluk.....	293
3.4. Kentsel Yoksulluk	293
3.5. Bilinenin Yeni Görünümü: Yeni Yoksulluk.....	294
4. Yoksulluk ve Sosyal Hizmet.....	296
5. Yoksulluk ve Sosyal İçermeyi Sosyal Hizmet Bağlamında Düşünmek	298
5.1. Mikro Boyutta Yoksulluk ve Sosyal İçerme	300
5.2. Mezzo Boyutta Yoksulluk ve Sosyal İçerme.....	303
5.3. Makro Boyutta Yoksulluk ve Sosyal İçerme.....	306
SONUÇ YERİNE.....	309
KAYNAKÇA.....	309

BÖLÜM 12. YAŞLILIK VE SOSYAL İÇERME	315
GİRİŞ.....	315
1. Yaşlılar ve Yaşlılık Sorunları	316
2. Yaşlılıkta Sosyal Dışlanma ve Ayrımcılık	318
2.1.Eğitim Alanında.....	322
1.1.İstihdam Alanında	323
2.3.Sosyal Güvenlik ve Sosyal Koruma Alanında.....	324
1.1.Sosyal Hayata Katılım Alanında	325
1.2.Barınma ve Kapsayıcı Şehir Planlama Alanında.....	326

1.3.Sağlık Hizmetlerine Erişim Alanında.....	327
2.Türkiye’de Yaşlıların Sosyal İçermesine Yönelik Sosyal Politikalar ve Uygulamalar.....	328
SONUÇ YERİNE.....	335
KAYNAKÇA.....	338
BÖLÜM 13. ÇOCUK İŞÇİLİĞİ VE SOSYAL İÇERME.....	341
GİRİŞ.....	341
1.Kavramsal Çerçeve	343
1.1. Çocuk Kavramı.....	343
1.2. Çocuk İşçi Kavramı.....	344
1.3.Çocukların Sosyal İçerilmesi.....	345
2.Çocukların Sosyal İçerilmesine Yönelik Uluslararası Önlemler.....	346
2.1. ILO Sözleşmelerinde Çocuk İşçiliği.....	346
2.2.Uluslararası Belgelerde Çocuk İşçiliği	347
3. Türkiye’de Çocuk İşçiliği ile Mücadele	350
TARTIŞMA ve SONUÇ.....	353
KAYNAKÇA.....	354
BÖLÜM 14. HIV/AIDS İLE YAŞAYAN BİREYLERE YÖNELİK SOSYAL İÇERME	356
GİRİŞ.....	356
1.HIV ve AIDS Kavramları	357
1.1. Cinsel İlişki ile Bulaşma.....	358
1.2. Kan ve Kan Ürünleri ile Bulaşma.....	358
1.3. Anneden Bebeğe Bulaşma.....	358
1.4. Diğer Bulaşma Yolları.....	359
2.Dünyada ve Türkiye’de HIV/AIDS ile Yaşayanlara İlişkin Mevcut Durum.....	359
2.1. Dünyada HIV/AIDS ile Yaşayanlara İlişkin Mevcut Durum.....	359
2.2. Türkiye’de HIV/AIDS ile Yaşayanlara İlişkin Mevcut Durum	360
3. HIV/AIDS ile Yaşayanların Sosyal Dışlanma Durumları ve Bunu Önlemeye Yönelik Türkiye’de Uygulanan Sosyal İçerme Politikaları	362
3.1. HIV/AIDS ile Yaşayanların Sosyal Dışlanmaya İlişkin Karşılaştıkları Problemler	362
3.2. HIV/AIDS ile Yaşayan Bireylerin Sosyal Dışlanmalarını Önlemeye Yönelik Uygulanan Sosyal İçerme Politikaları	366
4. HIV/AIDS ile Yaşayan Bireylerin Sosyal Dışlanmalarına İlişkin Nitel Bir Çalışma.....	370
4.1. Araştırmanın Amacı, Yöntemi ve Verilerin Toplanması.....	370
4.2. Bulgular	370
4.2.1. Demografik bulgular	370
4.2.1. Sosyal Dışlanma Bulguları	372

SONUÇ YERİNE.....	374
KAYNAKÇA.....	375
BÖLÜM 15. OTİZM VE SOSYAL İÇERME.....	377
GİRİŞ.....	377
1. Otizm Spektrum Bozukluğu.....	377
2. Otizm Spektrum Bozukluğu ve Sosyal İçerme.....	378
3. Çocukluk Döneminde Sosyal İçerme.....	378
3.1. Erken Çocukluk Dönemi Programları.....	379
3.2. Eğitim.....	383
3.3. Sağlık.....	385
4. Yetişkinlik Döneminde Sosyal İçerme.....	386
4.1. Eğitim.....	387
4.2. Sağlık.....	388
4.3. İstihdam.....	390
4.4. Sosyal Yaşam.....	393
SONUÇ ve ÖNERİLER.....	395
KAYNAKÇA.....	396
BÖLÜM 16. KORUNMA İHTİYACI OLAN ÇOCUKLAR, SOSYAL İÇERME VE SOSYAL BÜTÜNLEŞME.....	404
GİRİŞ.....	404
1. Çocuk Kavramı ve Tarihsel Gelişimi.....	405
2. Korunma İhtiyacı Olan Çocuk ve Türkiye’de Çocuk Koruma Sistemi	407
2.1. Korunma İhtiyacı Olan Çocuk.....	407
2.2. Çocuk Koruma Sistemi.....	409
2.2.1. Yasal düzenlemeler.....	411
2.2.2. Uygulamalar.....	412
2.3. Korunma İhtiyacı Olan Çocuklara Dair İstatistikler.....	414
3. Korunma İhtiyacı Olan Çocuklara Yönelik Sosyal İçerme ve Sosyal Bütünleşme.....	415
3.1. Sosyal İçerme ve Sosyal Bütünleşme.....	415
3.2. Korunma İhtiyacı Olan Çocuklar ve Sosyal İçerme.....	416
TARTIŞMA ve SONUÇ.....	418
KAYNAKÇA.....	420